

В. М. Опарін

доктор економічних наук, професор, заступник завідувача кафедри фінансів ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", Київ, Україна, oparin_vm@ukr.net

ЩЕ ОДИН КРОК ДО ПІЗНАННЯ ФІНАНСІВ

Valerij Oparin

Dr. Sc. (Economics), Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine, oparin_vm@ukr.net

ANOTHER STEP TOWARDS KNOWLEDGE OF FINANCES

JEL classification: Y30.

В. М. Опарин

доктор экономических наук, профессор, заместитель заведующего кафедрой финансов ГБУЗ "Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана", Киев, Украина

ЕЩЕ ОДИН ШАГ К ПОЗНАНИЮ ФИНАНСОВ

Вітчизняна фінансова наука поступово, крок за кроком, відроджується після три-валого панування політизованого радянського періоду, коли роль економічної науки зводилася до обґрунтування правильності рішень партії (хоча за логікою мало бути навпаки) та свого "хуторянського" статусу, який начебто й не забороняв, але й не захоплював і не сприяв виданню на теренах України навчальної та наукової літератури. Безумовно, досить пристойні, хоч і поодинокі, підручники та монографії виходили друком у вітчизняних видавництвах, проте це були швидше винятки з правил, ніж постійна практика.

У будь-якому випадку, кількість виданих за роки незалежності підручників і навчальних посібників із фінансів в рази перевищує досягнення попередньої епохи. Звичайно, далеко не кожен із них за структурою, змістом та характером викладу складного навчального матеріалу є досконалим. Але кожне видання – це завжди крок уперед. Зрештою, саме це створило підґрунтя для видання фундаментальних праць, у яких систематизовані традиції, школи, основні теоретичні концепції й методи емпіричних досліджень фінансової науки та котрі спрямовані на підготовку фахівців у галузі фінансів, здатних приймати обґрунтовані рішення на різних рівнях управління в усіх сферах і ланках фінансової системи. У цьому контексті помітною подією в науковому житті стало видання підручника "Фінанси", підготовленого творчим колективом кафедри фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка за редакцією заслуженого діяча науки і техніки України доктора економічних наук, професора І. О. Лютого¹.

Теоретико-методологічним підґрунтям підручника стали праці вітчизняних і зарубіжних учених, що розкривають динамічність еволюції системи фінансових відносин у країнах світу в різні періоди та одночасно показують роль і місце фінансів у економічному й політичному житті як окремої країни, так і глобального про-

¹ Фінанси : підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець. З. С. Варналій та ін. ; за ред. І. О. Лютого. Київ : Ліра-К, 2017. 720 с.

стору. Комплексний аналіз генези фінансових систем України й деяких інших країн дає можливість читачеві ознайомитися з практичними аспектами їх функціонування, побачити суперечності та проблеми, визначити закономірності й тенденції, осмислити шляхи вдосконалення та розвитку.

Є два варіанти навчального висвітлення фінансової проблематики. Перший – викладення основних положень теорії фінансів, єдиних для всіх країн, із характеристикою національних особливостей їх організації. Другий – розгляд теоретичних засад фінансів на прикладі організації фінансових відносин у конкретній країні. Автори підручника обрали саме другий варіант. З одного боку, в ньому докладно висвітлюються зміст і ключові етапи розвитку фінансової науки, сучасні фінансові теорії, сутність, призначення та роль фінансів у забезпеченні сталого й збалансованого розвитку суспільства, з другого – на базі фінансового законодавства України послідовно розглядаються складові, принципи побудови та основні етапи становлення її бюджетної й податкової систем, економічний зміст і види соціального страхування, ази організації фінансів підприємств та домогосподарств, сутність і структура фінансового ринку, закономірності й особливості розвитку світової фінансової системи.

За змістом і наповненням підручник відповідає програмі нормативного курсу “Фінанси” для студентів економічних спеціальностей. Питання, розглянуті в ньому, висвітлюються з урахуванням зарубіжного досвіду, а також поглядів провідних вітчизняних науковців у галузі фінансів та сучасної нормативно-правової бази. При його підготовці систематизовано й проаналізовано багато аналітичних матеріалів, котрі розкривають головні етапи розвитку фінансів в Україні. Серед переваг видання – простота викладу досить глибокого за змістом матеріалу, ілюстрація теоретичних положень реальними прикладами. В підручнику наведено детальний аналіз статистичних даних, а також таблиці, діаграми, схеми. До кожного розділу додаються перелік основних категорій і понять, питання для контролю засвоєних знань, список рекомендованої літератури.

У першій частині видання викладено зміст, ключові етапи розвитку фінансової науки та сучасні фінансові теорії. Висвітлено методи формування й напрями використання фінансових ресурсів на макро- та мікрорівні, фінансовий механізм реалізації фінансової політики в Україні. Розкрито правові й організаційні закономірності функціонування фінансової системи, її компонентний склад. Чималу увагу приділено питанням управління фінансами. Розглянуто завдання, розв’язувані органами управління фінансами на загальнодержавному та місцевому рівнях, оцінено ефективність їхньої діяльності. Визначено сутність, основні складові фінансової безпеки держави, а також шляхи її забезпечення.

У другій частині розкрито економічний зміст, призначення, ознаки та головні функції бюджету, поняття бюджетного устрою й бюджетної системи нашої країни, складові та принципи побудови, а також типи бюджетних систем. Висвітлено організаційні засади бюджетного процесу, перелічено його учасників та їхні повноваження, основні стадії, які систематизовано в бюджетний календар. Визначено порядок розроблення проекту державного бюджету, його розгляду й затвердження, виконання та складання відповідної звітності, обліку. Досліджено призначення й роль державного бюджету та бюджетної класифікації, її структурні складові. Розкрито економічну сутність, причини й види дефіциту бюджету, джерела його фінансування, їх переваги та недоліки. З’ясовано об’єктивно-історичні аспекти ево-

люції державного кредиту. Розглянуто економічний зміст державного кредиту й державного боргу, роль першого в забезпеченні розбудови національної економіки, стратегію управління державними запозиченнями, а також пріоритети соціально-економічного розвитку України. Розкрито призначення та роль місцевих бюджетів у бюджетній системі, структуру їхніх доходів і видатків. Показано процес формування місцевих бюджетів в умовах сучасної децентралізації. Визначено сутність, види й особливості міжбюджетних відносин та поняття фінансового вирівнювання, концепції державної допомоги територіальному розвитку, напрями реформування міжбюджетних відносин.

Третя частина знайомить читача зі змістом і основними етапами становлення й розбудови вітчизняної податкової системи, а також із особливостями реалізації податкової політики в сучасних умовах. У ній висвітлено зміст, призначення та роль податків у суспільстві. Висвітлено ознаки, функції й ключові елементи податку. Наведено класифікації податків, способи їх розрахунку та сплати. Розкрито правові й організаційні закономірності функціонування національної податкової системи, її компонентний склад, принципи оподаткування, завдання та напрями реалізації податкової політики. Проаналізовано митно-тарифну політику як складову державної фінансової політики, діяльність митних органів у системі фіскальних органів держави. Розкрито сутність, функції та види митного оподаткування й податкового адміністрування в Україні. Велику увагу приділено діяльності контролюючих органів і органів стягнення, податковому контролю та способам його здійснення, взаємовідносинам платників податків і контролюючих органів у процесі адміністрування податків та зборів, а також відповідальності платників податків.

Четверта частина підручника присвячена характеристиці соціального страхування й функціонування державних цільових фондів і фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. В ній послідовно розглядаються сутність, функції, класифікація та основні види державних цільових фондів; економічний зміст, принципи, ключові етапи розвитку й види соціального страхування, місце та роль останнього в системі соціального захисту; зарубіжний досвід розбудови соціального страхування. Розкрито фінансові й організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, фінансовий механізм, нормативно-правове забезпечення та перспективи розвитку такого страхування в Україні. Окреслено форми медичного страхування та їх організаційні й фінансові засади, проаналізовано загальнообов'язкове пенсійне страхування, реформування пенсійного забезпечення в Україні.

У п'ятій частині розкрито підвалини організації фінансів підприємств залежно від форми власності, галузевих особливостей і організаційно-правової форми, методи та джерела фінансування діяльності підприємств, а також систему управління їхніми фінансами. Викладено принципи побудови системи показників фінансового стану підприємства та відповідного інформаційного забезпечення. Читач може навчитися користуватися методами систематизації, аналізу й перевірки достовірності фінансових даних, розробляти та реалізувати стратегію побудови фінансів підприємства за всіма основними напрямками його діяльності, проводити оцінку фінансової звітності, оволодіти методами розрахунку фінансових показників та складання фінансового плану підприємства, здобути навички прийняття практичних рішень щодо фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Крім того, в цій частині підручника розкрито сутність, функції, принципи, завдання й

базові концепції фінансового менеджменту, зокрема моделі, системи та методи фінансового планування; особливості формування й моніторингу грошових потоків підприємства, специфіку внутрішнього фінансового контролю.

Шоста частина висвітлює зміст фінансів домогосподарств із точки зору політекономічного і прагматичного підходів, у ній визначено роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі та розкрито їхні функції. Охарактеризовано місце домогосподарства в русі ресурсів у економічній системі, наведено його визначення й головні економічні ознаки, здійснено класифікацію за різними критеріями. Подано характеристику внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин, властивих домогосподарствам. Розглянуто фактори, які впливають на прийняття ними фінансових та інвестиційних рішень. Проаналізовано процес і методи управління фінансами домогосподарств. Окреслено фінансові ресурси та джерела їх утворення, структуру і склад доходів та витрат домогосподарств. Визначено сутність і призначення заощаджень, а також описано процес їх перетворення на інвестиції. Наведено методику фінансового планування домогосподарств і систему бюджетів.

Об'єктивна потреба фінансового ринку, його сутність і значення обґрунтовані в сьомій частині підручника, де розглядаються структура, функції та класифікація фінансового ринку, співвідношення і взаємодія його окремих сегментів, інструменти фінансового ринку й фінансові послуги, котрі надаються банками та небанківськими кредитними установами, факторинговими й лізинговими компаніями, фондовими та валютними біржами, страховими компаніями тощо. Сформульовано завдання і принципи ціноутворення на фінансовому ринку, наведено визначення й види процентних ставок, проаналізовано механізм оцінювання фінансових активів. Також розглянуто зміст і важливість державного регулювання фінансового ринку, його сфери, важелі та національні особливості.

У восьмій, заключній, частині підручника увагу зосереджено на розкритті закономірностей і особливостей поступу світової фінансової системи з позиції сучасних глобальних викликів, економічних процесів, тенденцій розвитку фінансових систем країн світу, фінансових ринків та інститутів. Розкрито сутність і перебіг процесу створення передумов розбудови світової валютної системи, а також суперечності щодо розвитку й посилення впливу регіональних валютних систем. Детально охарактеризовано міжнародний фінансовий ринок і його складові: міжнародний валютний ринок, ринок кредитних ресурсів від фінансових установ, ринок емісійних боргових цінних паперів та інструментів власності, а також ринок міжнародних свопів. Проведено порівняння основних типів моделей фінансово-кредитних систем країн, які мають умовний характер і відображають пропорції втручання держави в розподіл та перерозподіл ВВП. Розкрито основні ознаки й форми прояву глобалізації.

На наше переконання, новий підручник стане ефективним інструментом у підготовці сучасних фахівців у галузі державних та корпоративних фінансів, які здатні використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів для розв'язання теоретичних і практичних завдань у рамках сучасного економічного середовища. Крім того, він стане в пригоді студентам інших економічних спеціальностей, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, економістам, державним службовцям, підприємцям та всім, кого цікавить інвестиційна чи професійна діяльність у галузі фінансів.